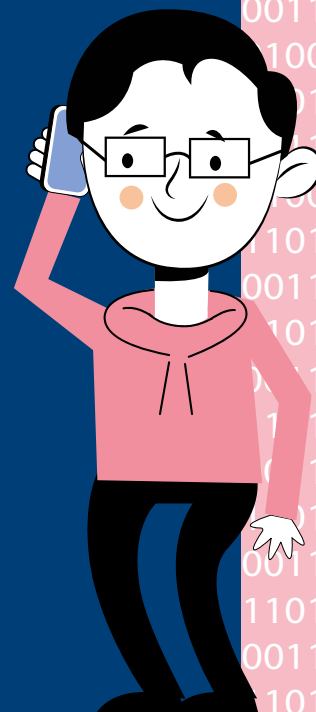
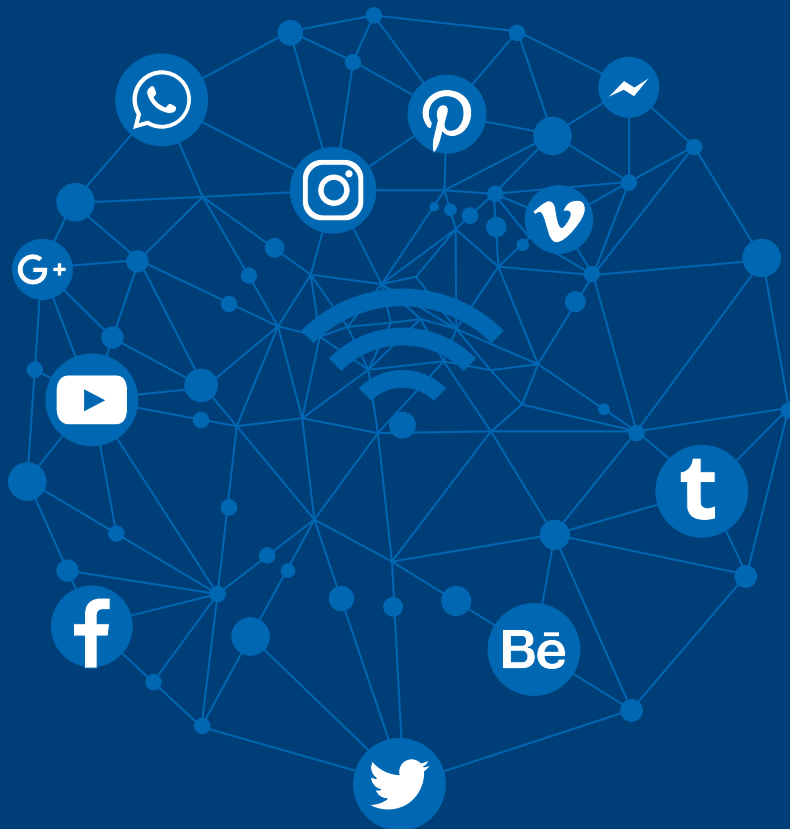

VODIČ O DIGITALNOM NASILJU:

kako prepoznati, sprečiti i odgovoriti na digitalno nasilje

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Izdavač

Komitet pravika za ljudska prava – YUCOM
Kneza Miloša 4, 11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Za izdavača

Katarina Golubović

Autor

Miloš Jovanović

Lektura i korektura

Teodora Todorčić Milićević

Dizajn

Ivana Zoranović

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

Tiraž

1000 komada

ISBN 978-86-82222-23-1

Ova publikacija izrađena je uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u sklopu projekta 'Pravda za sve'. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost njenih autora i ne odražava nužno stavove USAID-a i Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

VODIČ O DIGITALNOM NASILJU:
KAKO PREPOZNATI, SPREČITI I
ODGOVORITI NA DIGITALNO NASILJE

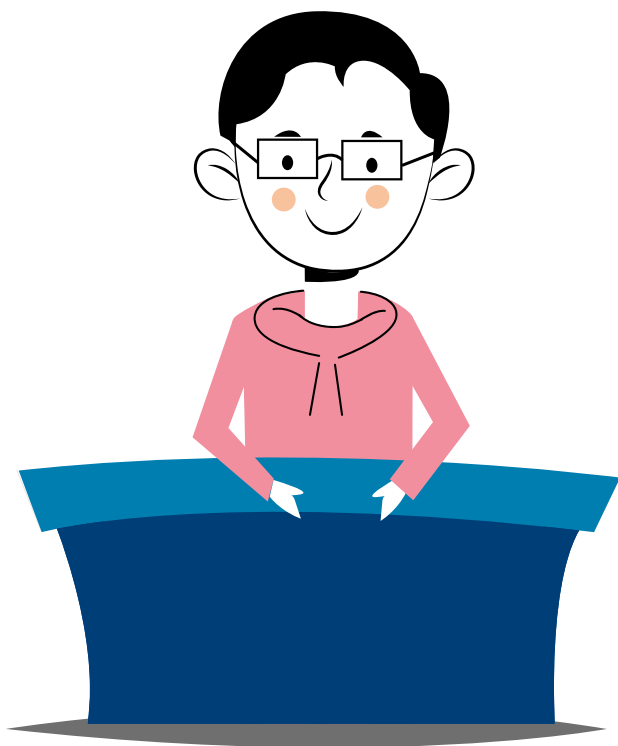
Beograd • 2024

SADRŽAJ

O VODIČU.....	7
ŠTA JE DIGITALNO NASILJE?.....	8
PO ČEMU SE DIGITALNO NASILJE RAZLIKUJE OD TRADICIONALNOG NASILJA?.....	9
KAKO DOLAZI DO DIGITALNOG NASILJA?	10
KOJI SU NAJČEŠĆI OBLICI DIGITALNOG NASILJA?	11
Digitalno zlostavljanje	12
Targetiranje	12
Krađa identiteta	12
Digitalno proganjanje	13
Osvetnička pornografija	13
DA LI JE OBLAST DIGITALNOG NASILJA ZAKONSKI REGULISANA U SRBIJI?	14
KOJA KRIVIČNA DELA PREDSTAVLJAJU DIGITALNO NASILJE?	15
KO SU DIGITALNI NASILNICI I ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA?	16

KO SU DIGITALNI NASILNICI U SRBIJI?	17
KO SU ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA U SRBIJI?	19
KOJE SU POSLEDICE DIGITALNOG NASILJA?	20
KOJE KORAKE SVAKA ŽRTVA DIGITALNOG NASILJA TREBA DA PREDUZME KAKO BI ZAŠTITILA SVOJA PRAVA?	21
KOME PRIJAVITI DIGITALNO NASILJE U SRBIJI?	22
DA LI JE U SRBIJI MOGUĆE, U SLUČAJU DIGITALNOG NASILJA, ZATRAŽITI PODRŠKU ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA?	24
KOME SE DECA U SRBIJI MOGU OBRATITI AKO SU ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA?	25
KAKO REAGOVATI NA RAZLIČITE SLUČAJEVE DIGITALNOG NASILJA?	26
ŠTA MOGU DA URADIM KAKO BIH SMANJIO/LA ŠANSU DA POSTANEM META DIGITALNOG NASILJA?	27
SPISAK INSTITUCIJA KOJIMA SE MOŽE PRIJAVITI DIGITALNO NASILJE U SRBIJI	28
SPISAK KORISNIH IZVORA U SLUČAJU DIGITALNOG NASILJA	29

O VODIČU

Cilj ovog vodiča je da doprinese razumevanju i smanjenju nasilja koje se dešava u digitalnom prostoru. Namenjen je svim zainteresovanim građanima, kako mlađim tako i starijim, koji žele da se informišu o digitalnom nasilju, načinima na koje se ono ostvaruje i reagovanju na ovu društveno opasnu pojavu. S obzirom na to da su deca i mladi u Srbiji najviše ugroženi prilikom korišćenja digitalnih tehnologija, Vodič će im pomoći najpre da shvate koja ponašanja predstavljaju digitalno nasilje, odnosno da pravovremeno reaguju u slučaju da su žrtve ove vrste nasilja. Dalje, navedeni su državni organi, organizacije civilnog društva i platforme kojima se prijavljuje digitalno nasilje u Srbiji. Na kraju Vodiča objašnjene su opšte i pojedinačne mere koje pojedinci treba da preduzmu da bi se zaštitili od digitalnog nasilja. Sveukupno, ovaj vodič treba da osnaži pojedince da razumeju i spreče nastanak digitalnog nasilja.

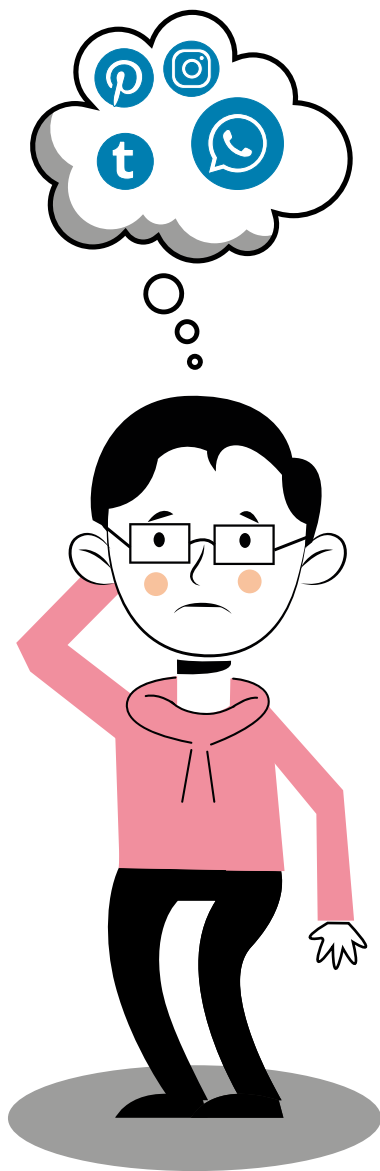
ŠTA JE DIGITALNO NASILJE?

Digitalno nasilje je oblik nasilnog ponašanja koji se odvija zloupotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija. Digitalne tehnologije koje se zloupotrebljavaju u svrhu digitalnog nasilja su: mobilni telefoni, pametni mobilni telefoni, aplikacije za razmenu poruka, društvene mreže i druge slične platforme čije korišćenje podrazumeva upotrebu interneta. U literaturi se, pored digitalnog nasilja, kao sinonimi koriste pojmovi poput „sajber nasilja“, „internet nasilja“, „virtuelnog nasilja“, „onlajn nasilja“. Zajedničko za sve ove termine je da predstavljaju nasilno ponašanje prilikom kog se zloupotrebljava savremena digitalna tehnologija s ciljem da se određena osoba uplaši, naljuti ili osramoti, ponizi ili uznemiri i da joj se nanese šteta. Drugim rečima, cilj digitalnog nasilja je da se druga osoba povredi i da se ugrozi njeno ljudsko dostojanstvo. Digitalno nasilje predstavlja relativno nov fenomen i još uvek nije dovoljno istraženo. U prilog tome svedoči i nastanak novih oblika digitalnog nasilja. Pored toga, digitalno nasilje ne mora nužno biti izolovano, već, nažalost, može biti dodatak tradicionalnom nasilju.

PO ČEMU SE DIGITALNO NASILJE RAZLIKUJE OD TRADICIONALNOG NASILJA?

Digitalno nasilje se razlikuje u odnosu na tradicionalno nasilje po sledećim karakteristikama:

- anonimnost – pojedinci ili grupe koje vrše digitalno nasilje mogu da koriste lažna imena, lažne profile na društvenim mrežama, više brojeva telefona;
- fizičko distanciranje od žrtve – kod tradicionalnog nasilja žrtva je prisutna u fizičkom prostoru, što je preduslov da bi se nasilje desilo, dok kod digitalnog nasilja to nije slučaj, već je samo potrebno da žrtva bude u virtuelnom svetu;
- stalna „dostupnost“ žrtve – nezavisno od toga da li su deca ili odrasli žrtve digitalnog nasilja, s obzirom na to da se delimično, zahvaljujući savremenoj tehnologiji, privatni/poslovni život preselio u digitalni prostor, žrtve su postale dostupne u bilo koje vreme;
- uključenost velikog broja ljudi – zahvaljujući masovnom korišćenju interneta, mnogo više ljudi zna o žrtvi digitalnog nasilja, što predstavlja dodatni problem. U tom smislu, grupe na društvenim mrežama i aplikacijama za razmenu poruka imaju veliku ulogu, jer se preko njih informacije o žrtvi brzo šire;
- velika brzina širenja nasilja – informacije o žrtvi se preko aplikacija i društvenih mreža dele s drugim korisnicima i tako postaju „viralne“, odnosno postaju dostupne u digitalnom prostoru, iako nasilnik može da se nalazi u drugoj državi.

KAKO DOLAZI DO DIGITALNOG NASILJA?

U praksi se uočava nekoliko načina pomoću kojih se ostvaruje digitalno nasilje. Najpre, to se radi slanjem pretećih ili uvredljivih poruka – elektronskom poštom, običnih SMS poruka i poruka na društvenim mrežama, ali i uznemiravanjem telefonskim pozivima; zatim, u okviru društvenih mreža, objavljivanjem lažnih optužbi o drugoj osobi, objavljivanjem tuđih kompromitujućih fotografija, kao i kreiranjem lažnih profila kako bi se uznemiravali određeni korisnici; potom, neprimerenim komentarisanjem tuđih objava; i, na kraju, namernim isključivanjem drugih – ignorisanjem – u grupama u okviru društvenih mreža ili aplikacija za razmenu poruka. Digitalno nasilje se realizuje i snimanjem i deljenjem fotografija i materijala seksualnog sadržaja, nedozvoljenim saopštavanjem tuđih privatnih informacija, podsticanjem mržnje po različitim osnovama putem digitalnih medija, maltretiranjem ili proganjanjem putem interneta. Opisana ponašanja su društveno opasna i protivpravna te, kao takva, predstavljaju krivična dela predviđena Krivičnim zakonikom.

KOJI SU NAJČEŠĆI OBLICI DIGITALNOG NASILJA?

S obzirom na to da na različite načine dolazi do digitalnog nasilja, nezavisno od načina komunikacije, utvrđeno je nekoliko osnovnih oblika nasilja koje se dešava u digitalnom prostoru, poput uznemiravanja, targetiranja, proganjanja, krađe identiteta, osvetničke pornografije. Pored ovih oblika, izdvajaju se i seksualno zlostavljanje i dečja pornografija putem interneta, govor mržnje i različite prevare putem interneta.

Ovaj spisak oblika digitalnog nasilja nije konačan, jer se pojavljuju novi oblici, koji su, s jedne strane, rezultat razvoja tehnologije, a, s druge, kreativnosti u osmišljavanju načina na koje bi se nekom nanela šteta u digitalnom prostoru.

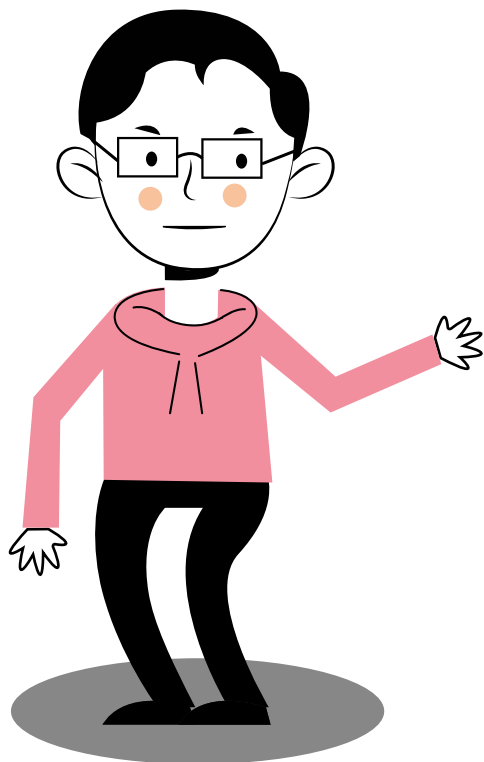

Digitalno nasilje se dešava svakodnevno, o čemu svedoče brojni primeri:

- I dvadesetogodišnji momak iz Beograda je preko Fejsbuka, gde se lažno predstavio, upoznao maloletnu devojčicu, koju je potom silovao, a kasnije joj pretio da će taj snimak pokazati njenim roditeljima i objaviti na Fejsbuku;
- I nakon višestrukih ubistava u okolini Beograda, 42-godišnji muškarac iz Beograda je na Fejsbuku objavio da će ubiti 100 ljudi, a ubrzo nakon toga je uhapšen zbog izazivanja panike i nereda;
- I u Beogradu je uhapšen muškarac zbog sumnje da je izvršio krivično delo proganjanje, jer je u dužem vremenskom periodu devojci dnevno slao na stotine vulgarnih SMS poruka i zvao je telefonom više puta dnevno.

Digitalno zlostavljanje

Digitalno zlostavljanje (engl. *cyberbullying*) odnosi se na uznemiravanje, isključivanje, vređanje ili ismevanje osobe tokom dužeg vremenskog perioda putem elektronskih sredstava komunikacije, kao što su imejlovi, poruke ili objave na društvenim mrežama. U tu svrhu se prave lažni profili na društvenim mrežama i formiraju „grupe mržnje“ kako bi više osoba videlo ponižavanje žrtve. Može se vršiti i pomoću mobilnih telefona, gde jedan ili više udruženih nasilnika šalju stotine ili hiljade poruka jednoj osobi. Ovaj oblik nasilja javlja se kao mešoviti, odnosno osim što se dešava u digitalnom prostoru, ostvaruje se i u fizičkom prostoru, gde se, na primer, šire glasine ili laži o određenoj osobi.

Targetiranje

Targetiranje (engl. *doxing*) podrazumeva prikupljanje osetljivih, ličnih podataka o jednoj osobi (poput datuma rođenja, adrese stanovanja, broja telefona, imejl adrese) i, po potrebi, objavljivanje tih podataka kako bi se određenoj osobi nanela šteta. Zapravo, targetiranje predstavlja nastavak digitalnog zlostavljanja, uz pretnju objavljivanja ličnih podataka.

Krađa identiteta

S obzirom na to da su putem interneta i drugih elektronskih platformi dostupni lični podaci, često se dešava krađa identiteta (engl. *identity theft*). U eri društvenih mreža, jedan od oblika krađe identiteta podrazumeva kreiranje lažnih naloga

na društvenim mrežama, koristeći podatke i fotografije neke druge osobe. U suštini, ovaj oblik krađe identiteta predstavlja lažno predstavljanje. Preko tog profila objavljuje se neprikladan sadržaj i vređaju drugi korisnici te društvene mreže. Pod krađom identiteta u digitalnom prostoru podrazumeva se i falsifikovanje ličnih dokumenata, te neovlašćeno korišćenje bankovnih ili kreditnih kartica.

Digitalno proganjanje

Digitalno proganjanje (engl. *cyberstalking*) odnosi se na korišćenje elektronske komunikacije u cilju proganjanja druge osobe u toku dužeg vremenskog perioda, koje se realizuje kroz pozivanje i slanje poruka. Proganjanje ne mora nužno da sadrži direktne pretnje, već ga karakteriše osećaj stresa i bespomoćnosti žrtve, te su žrtve uobičajeno uplašene i strahuju za svoju sigurnost. Iako je povezan sa zlostavljanjem, ovaj tip digitalnog nasilja je intenzivniji i uključuje mnogo više zastrašivanja i pretnji nego što je to slučaj kod zlostavljanja.

Osvetnička pornografija

Osvetnička pornografija (engl. *revenge porn*) predstavlja oblik digitalnog nasilja prouzrokovan deljenjem privatnih sadržaja žrtava. Tačnije, osvetnička pornografija je svako neovlašćeno snimanje, ali i neovlašćeno deljenje, kao i pretnje deljenja eksplicitnog sadržaja sa seksualnim karakterom za koji je data ili nije data saglasnost za snimanje. Ovo je globalni problem koji je zastupljen u razvijenijim društvima, a u Srbiji se prvi put čulo za osvetničku pornografiju tek 2021. godine, kada su otkrivene grupe s velikim brojem članova na aplikaciji Telegram, gde su razmenjivane fotografije i video-snimci devojaka.¹

¹ Detaljnije o osvetničkoj pornografiji, pročitati u: *Osvetnička pornografija – Ozbiljna povreda privatnosti i seksualno nasilje modernog doba*, Pravda za sve, 21. 5. 2024.

Mediji u Srbiji su početkom marta 2021. godine objavili da na aplikaciji Telegram postoji više grupa u kojima desetine hiljada muškaraca s područja Balkana razmenjuje različite pornografske sadržaje. Najveća grupa, nazvana Balkanska soba, imala je oko 36 hiljada članova, a postojale su i slične grupe posvećene određenim gradovima u Srbiji, poput Beograda, Niša i drugih. U ovim grupama deljeni su pornografski video-snimci i fotografije žena i devojaka, kao i privatni snimci seksualnih odnosa. Prema nalazima istraživanja „Telegram iza senke: incest, dečija i osvetnička pornografija“, koje je objavljeno juna 2024. godine,² dakle tri godine nakon otkrića postojanja ovih grupa na Telegramu, situacija u Srbiji je nepromenjena. Ove grupe i dalje postoje i u njima se dele navedeni sadržaji.³

DA LI JE OBLAST DIGITALNOG NASILJA ZAKONSKI REGULISANA U SRBIJI?

Digitalno nasilje u Srbiji reguliše više zakona, od kojih je najvažniji Krivični zakonik, gde su navedena krivična dela koja spadaju u ovu oblast. Pored ovog zakonika, za postupanje u predmetima digitalnog nasilja značajan je Zakonik o krivičnom postupku i drugi zakoni, poput Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, Zakona o policiji, Porodičnog zakona, Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.

2 Ana Zdravković, Nikolina Tomašević i Staša Ivković, *Telegram iza senke: incest, dečija pornografija i osvetnička pornografija*, Udruženje za osnaživanje i razvoj građanki i građana „Osnažene“, 5. 6. 2024.

3 *Nije se ugasila nijedna grupa osvetničke pornografije u Srbiji*, Radio Slobodna Evropa, 17. 8. 2024.

KOJA KRIVIČNA DELA PREDSTAVLJAJU DIGITALNO NASILJE?

Ako biste pretražili Krivični zakonik, ne biste našli posebno krivično delo digitalno nasilje. Međutim, u njemu je pobrojano više krivičnih dela koja se mogu podvesti pod digitalno nasilje. Od 2016. godine, u Krivičnom zakoniku su inkriminisana krivična dela proganjanje, član 138a (kod kog se radnja izvršenja preduzima neposredno, putem trećeg lica ili putem sredstava komunikacije protivno volji drugog lica), i polno uznemiravanje, član 182a (koje predstavlja verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života).

Pored ovih krivičnih dela, digitalno nasilje se ostvaruje vršenjem sledećih krivičnih dela: u članu 143 je inkriminisano neovlašćeno prisluškivanje i snimanje, dok je u članovima 144 i 145 predviđeno krivično delo neovlašćeno fotografisanje, odnosno neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta ili snimka. Zatim, članom 170 definisano je krivično delo uvrede, koje se sastoji od uvrede časti i ugleda, a izvršava se omalovažavanjem, psovka, pogrđnim nazivima, negativnim osudama. Digitalno nasilje je moguće izvršiti i sledećim krivičnim delima: iznošenjem ličnih ili porodičnih prilika (čl. 172); prikazivanjem, pribavljanjem i posedovanjem pornografskog materijala i iskorišćavanjem maloletnog lica za pornografiju (čl. 185); iskorišćavanjem računarske mreže ili komunikacijom drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (čl. 185b); rasnom ili drugom diskriminacijom (čl. 387) i drugim krivičnim delima. Krivični zakonik ne prepoznaje osvetničku pornografiju kao posebno krivično delo, ali ona može biti podvedena pod druga krivična dela, poput neovlašćenog objavljivanja i prikazivanja tuđeg spisa, portreta i snimka, i neovlašćenog fotografisanja.

KO SU DIGITALNI NASILNICI I ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA?

Uslovno rečeno, digitalni nasilnik i žrtva može biti bilo ko – kako odrasli tako i deca – ko koristi savremenu tehnologiju. U tom smislu, digitalno nasilje se javlja na relaciji odrasli – odrasli (gde odrasli imaju ulogu nasilnika i žrtve), odrasli – deca (gde odrasli zauzimaju poziciju nasilnika, dok su deca i mladi žrtve digitalnog nasilja) i deca – deca (gde su deca i nasilnici i žrtve, a tad se dešava vršnjačko digitalno nasilje).

U literaturi postoji više podela digitalnih nasilnika, koji se nazivaju i internet predatori. Digitalno nasilje može se vršiti direktno (kad se nasilnik i žrtva poznaju) ili indirektno (kad je u nasilni obrazac uključena jedna ili više osoba, koje možda i ne poznaju žrtvu). U slučaju da se nasilnik i žrtva poznaju, nasilnici mogu biti i bliske osobe, srodnici, sadašnji/bivši emotivni partneri. U slučaju da se nasilnik i žrtva ne poznaju, onda nasilnici primenjuju poseban *modus operandi*.

Naime, tada nasilnici pribegavaju drugačijem pristupu – najpre prikupljaju podatke o potencijalnoj žrtvi, a zatim pokreću razgovor preko društvenih mreža/aplikacija za razmenu poruka, skrivajući svoj identitet u nameri da se zbliže sa žrtvom. Tokom komunikacije pokazuju potpuno razumevanje i podršku kako bi stekli poverenje žrtve. Nakon toga prelaze na naredni korak, gde pokazuju svoje pravo lice, te kreću da manipulišu žrtvom i da je kontrolišu. Dodatno, pokazuju negodovanje i ljutnju ako žrtva ne ostvari zahtev koji se odnosi na slanje provokativnih fotografija ili video-snimka, a često i oni sami šalju sličan sadržaj, odnosno tuđe fotografije. Potom ucenjuju žrtvu uz pretnju da će proslediti ili javno objaviti informacije koje poseduju. Ovaj korak može da izostane, ali tada nasilnici zakazuju sastanak sa žrtvom kako bi se upoznali. U suštini, ovo je jedan od scenarija koji primenjuju digitalni nasilnici, koji su inovativni i kreativni prilikom pronalaženja žrtava.

Najranjivija kategorija u pogledu digitalnog nasilja su deca i mladi, pogotovo što veliki deo vremena koriste digitalne tehnologije. Tome doprinosi i manjak informacija o digitalnom nasilju, kao i nedostatak znanja i veština dece i odraslih koji o njima brinu da smanje rizike kojima su izloženi tokom korišćenja interneta.

KO SU DIGITALNI NASILNICI U SRBIJI?

Republički zavod za statistiku objavljuje godišnje izveštaje sa statističkim podacima iz oblasti pravosuđa. Ovi izveštaji su analizirani po krivičnim delima koja spadaju u oblast digitalnog nasilja, a navedena su u ovom vodiču. Shodno izveštajima, u prethodnih pet godina, punoletna lica u Srbiji su više vršila krivična dela iz oblasti digitalnog nasilja u poređenju s maloletnim osobama.⁴ Zanimljivo je da su maloletni učinioci krivičnih dela izvršili samo dva krivična dela iz oblasti digitalnog nasilja, i to polno uznemiravanje i prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju. S druge strane, punoletna lica su vršila sva krivična dela iz digitalnog nasilja, a najviše su proganjali i polno uznemiravali žrtve (videti detaljnije Tabelu 1 i 2). Godišnji izveštaji ne sadrže detalje o tome da li su analizirana krivična dela izvršena u fizičkom ili digitalnom prostoru, što predstavlja jedino ograničenje nalaza po pitanju digitalnih nasilnika u Srbiji.

Tabela 1. Ukupan broj krivičnih prijava povezanih s digitalnim nasiljem podnetih protiv maloletnih lica u Srbiji u periodu od 2019. do 2023. godine

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Polno uznemiravanje	9	10	6	5	5
Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju	16	10	6	9	25

Tabela 2. Ukupan broj krivičnih prijava povezanih s digitalnim nasiljem podnetih protiv punoletnih lica u Srbiji u periodu od 2019. do 2023. godine

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Proganjanje	375	382	383	422	388
Neovlašćeno snimanje i prisluškivanje	7	4	12	14	4
Neovlašćeno fotografisanje	9	21	24	8	19
Neovlašćeno objavljivanje tuđeg spisa	18	11	20	13	8
Uvreda	27	23	33	29	15
Iznošenje ličnih i porodičnih prilika	5	11	6	3	3
Polno uznemiravanje	174	166	180	199	210
Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju	29	29	70	44	40
Iskorišćavanja računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu	1	1		1	1

KO SU ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA U SRBIJI?

U prethodnih pet godina deca i mladi sve više su bili izloženi digitalnom nasilju, pokazuju istraživanja Krovne organizacije mladih Srbije. U periodu od 2019. do 2021. godine zabeležen je stabilan trend, gde je 37% ispitanih izjavilo da je bilo izloženo digitalnom nasilju, dok se taj procenat 2022. godine povećao na 40%, odnosno u 2023. godini je čak 47% ispitanih izjavilo da je bilo izloženo digitalnom nasilju.

Na konferenciji prilikom obeležavanja Međunarodnog dana sigurnijeg interneta 2023. godine, istaknuto je da 86% dece i tinejdžera uzrasta od 9 do 17 godina u Srbiji koristi internet svakodnevno, a čak 16% dece u Srbiji je iskusiло zlostavljanje preko interneta. Zatim, u okviru međunarodnog projekta „DeSHAME“ sprovedeno je istraživanje o rizičnim ponašanjima, seksualnom uznemiravanju i izloženosti mladih seksualnim sadržajima na internetu, koje je obuhvatilo 2.950 učenika iz 40 srednjih škola u Srbiji. Nalazi ovog istraživanja su alarmantni u pogledu utvrđenog vremena koje srednjoškolci provode na internetu i sadržaja koje šalju/primaju: 9,4% mladih na internetu boravi duže od osam sati dnevno, 27,5% ispitanika je primilo seksualni sadržaj od osobe koju ne poznaje, dok je 24% primilo takav sadržaj od osoba koje poznaje. Dakle, ovi nalazi potvrđuju činjenicu da su deca i mladi najranjiviji u digitalnom prostoru.

U decembru 2021. godine, dvadesetjednogodišnja jutjuberka i influencerska iz Beograda je izvršila samoubistvo zbog zlostavljanja na društvenim mrežama. Takođe, dvadesetdvogodišnji momak iz Laktaša je izvršio samoubistvo oktobra 2022. godine nakon što su radnici benzinske pumpe objavili na društvenim mrežama razgovor za posao koji su obavili s njim. Posle toga je ovaj mladić danima ismevan, a pretpostavlja se da zbog toga i izvršio samoubistvo.

KOJE SU POSLEDICE DIGITALNOG NASILJA?

Nasilje koje se dešava u digitalnom prostoru ostavlja brojne posledice, koje se mogu podeliti na emocionalne, psihičke i fizičke.

- Psihičke posledice su osećaji uznemirenosti, neprijatnosti i ljutnje, koji su praćeni anksioznošću i niskim samopouzdanjem. Digitalno nasilje pojačava stres i patnju u svakodnevnom životu, što dalje uzrokuje različite teškoće u socijalnim kontaktima.
- Emocionalne posledice su osećaj srama ili gubitak interesovanja za stvari koje su osobu ranije interesovale.
- Fizičke posledice su umor ili simptomi poput bolova u stomaku i glavobolje. Nažalost, zabeleženi su i slučajevi samoubistava kao posledica digitalnog nasilja. Drugim rečima, posledice digitalnog nasilja mogu se iz digitalnog života preliti u realni život, gde žrtva strahuje za sopstvenu bezbednost, odnosno može biti odbačena od sredine u kojoj živi.

KOJE KORAKE SVAKA ŽRTVA DIGITALNOG NASILJA TREBA DA PREDUZME KAKO BI ZAŠTITILA SVOJA PRAVA?

Kako bi žrtva digitalnog nasilja zaštitila svoja prava, neophodno je da se obrati nadležnim državnim organima. U tom slučaju, potrebno je da preduzme nekoliko koraka kako bi ostvarila zaštitu.

- Prvi korak – dokumentovati i sačuvati informacije o učinjenom digitalnom nasilju, ako je moguće sa što više detalja u smislu preciznijeg vremena kad se i šta desilo, uz određenje digitalnog nasilnika, ako je poznat.
- Drugi korak – prikupiti dokaze, što podrazumeva snimak ekrana i beleženje linkova internet stranica gde je deljen kompromitujući materijal.
- Treći korak – prijaviti sadržaj sajtu, društvenoj mreži ili aplikaciji za razmenu poruke gde je došlo do digitalnog nasilja.
- Četvrti korak – podneti krivičnu prijavu ili privatnu krivičnu tužbu.
- Peti korak – obratiti se organizacijama civilnog društva za savet i podršku.

KOME PRIJAVITI DIGITALNO NASILJE U SRBIJI?

Ako se digitalno nasilje dešava na društvenim mrežama, moguće je prijaviti samoj društvenoj mreži i blokirati nasilnika.

Ukoliko se digitalno nasilje dešava unutar školskog okruženja, obratiti se učitelju ili razrednom starešini. Oni imaju utvrđene procedure po kojima postupaju u takvim slučajevima. Pored toga, učenici mogu svaki oblik nasilja da prijave SOS liniji Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, pozivom na broj 0800/200-201. Pravilnikom o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje detaljno su definirane procedure koje se preduzimaju nakon prijave nasilja.

Digitalno nasilje je moguće prijaviti nadležnim državnim organima.

- Krivična prijava se može podneti usmeno ili pisano u najbližoj stanici policije ili besplatnim pozivom na 192. U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, digitalno nasilje se može direktno prijaviti Odeljenju za borbu protiv visokotehnološkog kriminala pozivom na broj 011/306-2000 ili slanjem elektronske pošte na imejl (childprotection@mup.gov.rs).
- Nakon podnošenja krivične prijave (u kojoj treba navesti okolnosti u kojima je došlo do digitalnog nasilja, podatke o digitalnom nasilniku, o tome u kom periodu se dešavalo ili se i dalje odvija digitalno nasilje, uz navođenje dokaza koji potvrđuju navedene činjenice), policija obaveštava tužioca, koji se izjašnjava o tome da li ima elemenata krivičnih dela digitalnog nasilja i da li će biti pokrenuta istraga u tom predmetu. Većina krivičnih dela koja spadaju u digitalno nasilje se goni po službenoj dužnosti. Posle podnošenja krivične prijave, javni tužilac preduzima krivično gonjenje.

U najširem smislu, izvršenje krivičnog dela neovlašćeno korišćenje računara ili računarske mreže (čl. 304 Krivičnog zakonika) može se podvesti pod digitalno nasilje. U tom slučaju, umesto krivične prijave, podnosi se privatna krivična tužba. Ona se podnosi nadležnom sudu i njome privatni tužilac / žrtva digitalnog nasilja, umesto javnog tužioca, pokreće krivični postupak. Privatna krivična tužba se podnosi u roku od tri meseca od saznanja za izvršeno krivično delo. Ako se ne podnose u ovom roku, dolazi do gubitka prava za podnošenje privatne krivične tužbe. Međutim, tada žrtva digitalnog nasilja može da pokrene parnični postupak radi naknade štete koja joj je prouzrokovana izvršenjem ovog krivičnog dela. Dodatno, ako žrtva digitalnog nasilja podnese krivičnu prijavu, a u toku krivičnog postupka se utvrdi da je reč o krivičnom delu koje se goni po privatnoj tužbi, smatraće se da je to učinjeno u zakonom propisanim rokovima za podnošenje privatne krivične tužbe.

U slučaju digitalnog nasilja, za teritoriju Republike Srbije nadležno je Posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala (ili Posebno tužilaštvo), koje je obrazovano u okviru Višeg javnog tužilaštva u Beogradu. Građani Srbije digitalno nasilje mogu direktno prijaviti ovom tužilaštvu pozivom na broj 011/3601-272 ili slanjem elektronske pošte na imejl (vtk@beograd.vtk.jt.rs).

DA LI JE U SRBIJI MOGUĆE, U SLUČAJU DIGITALNOG NASILJA, ZATRAŽITI PODRŠKU ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA?

U Srbiji se, pored navedenih državnih organa, građani u slučaju digitalnog nasilja mogu obratiti određenim organizacijama civilnog društva koje pružaju savete i podršku. Svakog radnog dana od 10 do 20 sati dostupan je SOS telefon Autonomnog ženskog centra 0800/100-007, koji mogu pozvati žene žrtve digitalnog nasilja. Takođe, ukoliko smatrate da su Vam povređena digitalna prava i internet slobode, možete se obratiti Share fondaciji popunjavanjem formulara na njihovom sajtu ili slanjem elektronske pošte na imejl info@sharedefence.org ako šaljete osetljive informacije.

KOME SE DECA U SRBIJI MOGU OBRATITI AKO SU ŽRTVE DIGITALNOG NASILJA?

S obzirom na to da su deca i mladi najčešće žrtve digitalnog nasilja, u Srbiji je otvoreno nekoliko brojeva gde deca mogu potražiti informacije, savet i podršku. To mogu uraditi:

- besplatnim i anonimnim pozivom na broj telefona 19833, koji je Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu, osnovan od strane Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija;
- putem besplatnog poziva na telefonski broj 116111, koji predstavlja NAcionalnu DEčiju Liniju (skraćeno NADEL), gde se obavlja usluga telefonskog savetovanja, koja deci u Srbiji omogućava da u bilo kom trenutku dobiju savetodavnu podršku u slučaju potencijalnog digitalnog nasilja. NADEL takođe omogućava čet dopisivanja, koje je dostupno preko sajta 116111.rs svakog dana od 18 do 22 časa;
- deca i mladi u Srbiji mogu prijaviti nasilje i na određenim platformama, poput „Čuvam te“, nacionalne platforme za prevenciju nasilja koje uključuje decu (sajt: cuvamte.gov.rs) i Net Patrole (sajt: netpatrola.rs). Podaci koji se navode u prijavi prikupljaju se u svrhu postupanja nadležnih organa, a to mogu biti obrazovna ustanova, centar za socijalni rad, policija, nadležno javno tužilaštvo, Ministarstvo prosvete.

KAKO REAGOVATI NA RAZLIČITE SLUČAJEVE DIGITALNOG NASILJA?

U nastavku teksta navedene su pojedinačne mere za najčešće oblike digitalnog nasilja.

- Digitalno uznemiravanje – ne odgovarati nasiljem na postojeće zlostavljanje, jer to dodatno ohrabruje digitalnog nasilnika; razgovarati s osobama od poverenja ukoliko se zlostavljanje desilo na društvenoj mreži; prijaviti nasilnika društvenoj mreži ili nadležnim organima.
- Targetiranje – prijaviti društvenoj mreži da se nepoželjan sadržaj obriše i prijaviti istražnim organima.
- Krađa identiteta – prijaviti društvenoj mreži da je kreiran lažni profil, obavestiti banku ako je neko neovlašćeno prisvojio bankovnu karticu, podneti krivičnu prijavu policiji/tužilaštvu.
- Proganjanje – proveriti i isključiti lokaciju na svom telefonu, proveriti da li su u telefonu instalirane aplikacije za koje ne znate i obrisati ih iz telefona, promeniti lozinke za pristup telefonu, imejlu i ostalim nalogima.
- Osvetnička pornografija – napraviti snimak ekrana kojim ćete dokumentovati ko je podelio privatne snimke, sačuvati linkove s kojih su poslate poruke i slučaj prijaviti policiji.

ŠTA MOGU DA URADIM KAKO BIH SMANJIO/LA ŠANSU DA POSTANEM META DIGITALNOG NASILJA?

Najpre je potrebno uticati na podizanje svesti javnosti o tome šta sve predstavlja digitalno nasilje i kako se najčešće sprovodi. Zbog toga prilikom korišćenja interneta treba da postoji opreznost u komunikaciji s nepoznatim osobama. Od praktičnih saveta neophodno je napraviti jače lozinke kako digitalni nasilnik ne bi mogao da pronađe privatne informacije, biti pažljiv s deljenjem privatnih informacija u digitalnom prostoru generalno, a posebno na društvenim mrežama. Zatim, treba podesiti postavke privatnosti na aplikacijama za razmenu poruka i na društvenim mrežama, čime se sužava mogućnost da informacije iz privatnog života budu podeljene s nepoznatim licima.

Kao što je već navedeno u Vodiču, moguće je blokirati određenu osobu koja Vas uznemirava. Naročito je važno naglasiti da se na nasilje ne odgovara nasiljem i da treba prekinuti komunikaciju s nasilnicima u digitalnom prostoru. Nažalost, kad je već došlo do digitalnog nasilja, potrebno je da osobe iz neposrednog okruženja pruže podršku žrtvi, jer žrtva nije kriva za to što joj se desilo. Konačno, treba prijaviti nasilje nadležnim državnim organima.

SPISAK INSTITUCIJA KOJIMA SE MOŽE PRIJAVITI DIGITALNO NASILJE U SRBIJI

- Policiji, besplatnim pozivom na 192 ili direktno prijaviti Odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala pozivom na broj 011/306-2000 ili slanjem elektronske pošte na imejl childprotection@mup.gov.rs
- Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, Posebnom odeljenju za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, pozivom na broj 011/3601-272 ili slanjem elektronske pošte na imejl vtk@beograd.vtk.jt.rs
- Share fondaciji, popunjavanjem formulara na njihovom sajtu ili slanjem elektronske pošte na imejl info@sharedefence.org ako šaljete osetljive informacije.
- SOS telefonu Autonomnog ženskog centra 0800/100-007 koji mogu pozvati žene žrtve digitalnog nasilja svakog radnog dana od 10 do 20 sati.
- SOS liniji Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, pozivom na broj 0800/200-201.
- Besplatnim i anonimnim pozivom na broj telefona 19833, koji je Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu, osnovan od strane Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija.

- Putem besplatnog poziva na telefonski broj 116111, koji predstavlja Nacionalnu DEčiju Liniju (skraćeno NADEL), gde se obavlja usluga telefonskog savetovanja, koja deci u Srbiji omogućava da u bilo kom trenutku dobiju savetodavnu podršku u slučaju potencijalnog digitalnog nasilja. NADEL takođe omogućava čet dopisivanje, koje je dostupno preko sajta 116111.rs svakog dana od 18 do 22 časa.
- Deca i mladi u Srbiji mogu prijaviti nasilje i na određenim platformama, poput „Čuvam te“, Nacionalne platforme za prevenciju nasilja koje uključuje decu (sajt: cuvamte.gov.rs) i Net Patrole (sajt: netpatrola.rs).

SPISAK KORISNIH IZVORA U SLUČAJU DIGITALNOG NASILJA:

Šta je digitalno nasilje i kako da ga zaustavimo?, UNICEF Srbija, Dečji fond Ujedinjenih nacija

Digitalno nasilje, „Čuvam te“, nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu

Bezbednost dece je odgovornost svih nas, Net Patrola

10 pravila o zaštiti privatnosti na internetu, Centar za nestalu i zlostavljanu decu

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.624:004.738.5(035)

364.632:004.738.5(035)

ЈОВАНОВИЋ С., Милош, 1993-Vodič o digitalnom nasilju : kako prepoznati, sprečiti i odgovoriti na digitalno nasilje / [autor Miloš Jovanović]. - Beograd : USAID-ov projekat "Pravda za sve", 2024 (Beograd : Dosije studio). - 29 str. : ilustr. ; 20 x 20 cm

Podatak o autoru preuzet iz kolofona. - Tiraž 1.000. -
Spisak korisnih izvora u slučaju digitalnog nasilja: str. 29.

ISBN 978-86-82222-23-1

а) Насиље -- Интернет -- Превенција -- Приручници

COBISS.SR-ID 153963529

USAID
OD AMERIČKOG NARODA